

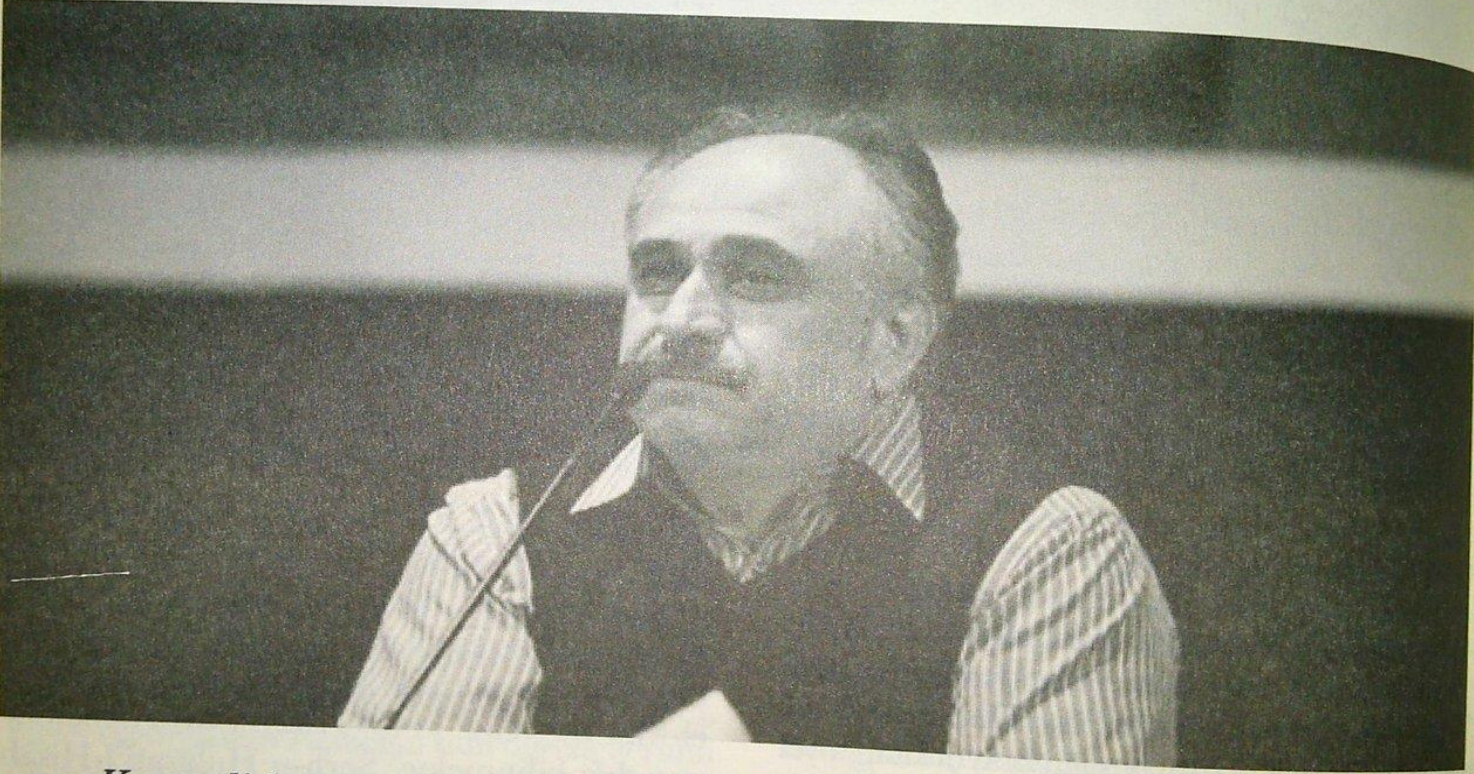
fazlioglu.blogspot.com

İhsan Fazlıoğlu İle Amacın Eyleme İstikamet Vermesi Üzerine

| KONUŞAN: MEHMET ULUKÜTÜK

*Niçin' sorusu yanıtını, 'ne-için' sorusunda bulur.
Edebî eserler bir milletin müşterek bilincinin bir ifadesidir.
Ancak hakkında konuşulanın hakikati idrak edilebilir.
Amaç, eyleme istikamet verir.*

-Kıymetli hocam, kitaplarınızda ve konuşmalarınızda sıklıkla üzerinde durduğunuz hususlardan birisi de zevk-i selîm. Zevk-i selîm'in oluşumunda edebiyatın rolüne dair neler söylemek isterseniz?

-Herhangi bir beşerî eylem anlamını içinde varlığa geldiği kültürün bütünlüğünde kazanır. Başka bir deyişle **cemâl**, **cümle**de ortaya çıkar ve o cümleye ait her bir parça, o cemâle nispetle güzel yani **cemil** adını alır. Bu çerçevede zevk-i selîm bir kültürün bütününde varlığa çıkan bir duyustur. Böyle bir kültür içinde yetişen bir birey, **tezevvük** duyarlılığı geliştikçe

zevk-i selime ulaşır. Hakikat soğuktur; dilin hakikati bize içinde yaşadığımız mekân-zaman uzayında bulunan her bir nesnenin idrakini sağlar. Ancak dilin hakikatinden taşması, hâle uygun bir şekilde yeniden dile gelmesi, yani istimâli, dilin estetik ifadesine kapı aralar. Özellikle şiir ve ona eşlik eden musikî bu estetiğin zirve bir ifadesidir. Yine de, söylediğimiz gibi, bu hâl, tüm kültürün ahvalinin üst bir bütünde yeniden varlığa gelmesinin cisimleşmesiyle ilgilidir.

-Sahih bir düşüncenin oluşumunda dil, kavram ve manânın rolüne dair neler söylemek istersiniz?

-Daha önce de ifade ettiğim gibi, "dakik bir dil olmadan sahîh bir düşünce olmaz." Bu nedenle, her türlü dil etkinliği, lafız, kelime, suret, mana, mefhûm, tasavvur, hüküm, tasdik, delâlet, istilâh vb. kavramların hesabını vermelidir. Kısaca lafız ile mana ilişkisini kurmalıdır. Tüm bu süreç, yukarıda işaret ettiğimiz, dilin hakikatinin vazını ifade eder ki, bu hakikat kurulmadan, mecaz ve kinâye gibi dilin istimalinden kaynaklanan edebî seviye üretilemez. Çünkü mecaz ve kinâye, hakikatın bir uzantısıdır; zira hakikat asıldır. Asıl olmadan fer yani uzantı çıkmaz; gövde bulunmadan dal bitmez. Dil, düşünceyi kurmaz belki ancak ifade eder. Bu nedenle lafızları manayı taşıyacak, sınırlayacak, hakikatini koruyacak şekilde vaz etmek gerekir. Ya da en azından, mecazda olduğu gibi karineyle, dilin hakikati ile bir biçimde irtibat kurup delalet etmesi sağlanmalıdır. Mana, lafızdan, hakikati ve mecazıyla irtibatını tam anlamıyla kesecek şekilde taşarsa yani lafız manayı taşıyamaz ise ona **şatahat** denir ki, aklın üretimi değil, cezbenin sonucudur. Bu da kavramsal, nedensel, yöntemsel ve eleştirel özellikleri haiz düşünceyi üretmez; kısaca paylaşılabilir istidlâlî bilgi vermez. Sonuç, insanlar arası iletişimin yitimi ve bunalımdır.

-Edebiyat ile felsefe arasındaki ilişkiye dair kadîm ile cedîd arasında bir değişimden söz edebilir miyiz? Eğer bir değişimden bahsedilebilirse, söz konusu değişim ne zaman ve niçin vuku bulmuştur?

-Edebiliriz çünkü, kadim geleneklerde her türlü bilme etkinliği felsefenin bir parçasıydı. Bu nedenle bilme etkinlikleri esas alınan en temel nihaî ilkelere göre hem birbirinden ayrılırdı hem de birbiriyle ilişkileri kurulurdu. Klasik gelenekte mantık, lafzî vaz'î delaletin yani dilin manasını incelediğinden dil bilimlerine sıkıca bağlıydı. Bu nedenle dil bilimleri, edeb ilimleri (ulûm el-edeb) olarak adlandırılırdı. Dilin sadece hakikî değil, başta şiir olmak üzere, istimâlî kullanımı da felsefenin nazarî incelemesine konuydu. Felsefenin de genel anlamıyla dilin, dil bilimlerinin, edebî sanatların ve şiir gibi özel alanların kavramsal ve yargısal yapısına yönelik ciddi müdahaleleri oldu. Farabî, Ibn Sînâ gibi filozofların yanında

Abdülkâhir Cürcânî gibi dilcilerin, Sekkâkî gibi belagat bilginlerinin ve Taftazanî, Seyyid Şerîf ve Ali Kuşçu gibi âlimlerin bu konulardaki eserleri örnek olarak incelenebilir. Değişim, felsefenin küllî bir bakış açısı, doktriner bir dizge olmaktan çıkıp önce perspektife akabinde tüm bilimlerin ürettiklerini yapısal çözümlemeye tutan bir tekniğe dönüşmesiyle başladı ve süreç içinde nihai hâlini aldı. Ana akım yönelimlere karşı çıkan dil ile felsefe arasında yakın ilişkiler kuran ya da doğal dilin kullanımını felsefeden uzaklaştırıp daha biçimsel mantık ya da matematiksel bir dili tercih eden yaklaşımları da unutmamak gerekir. Her halükârda hakikatın idrakinde dilin ciddi bir rolünün olduğunu itiraf etmek, sentaks, semantik, semiyoloji, hermeneutik gibi alanların öne çıkmasını sağladı. Bu süreci okurken özellikle yeni bilginin, empirik-mekanik-matematik niteliğinin her türlü beşerî bilme etkinliğine uygulanma çabasına, bu çabayı destan, şiir, müzik gibi alanları göstererek eleştiren Vico'ya; Kant ve sonrasında gelişen Alman romantizminin karşı çıkmalarına dikkat kesilmek gerekir. Zaten tüm bu iddialar ve eleştiriler, aklın yanında iç-duyuların mantığını yani estetik bilimini kurmayı ve geliştirmeyi zorunlu kıldı.

-Divan edebiyatımızın nazarî ufukları ve kaynakları görebildiğimiz kadarıyla yeteri kadar araştırılmıyor. Bu konudaki eksikliği nasıl açıklıyorsunuz?

-Söz konusu eksiklik, yine kültürün bütünsel refleksiyle ilgili. Top yekûn kendimizle, geçmişimizle, şimdimizle ve geleceğimizle alakalı tasavvurlarımızın bir sonucu. Yoksa tek başına edebiyatımızla değil. Kaldı ki, 'divan edebiyatı' adlandırması bile bahse konu eksikliğin tecessüm etmiş somut bir hâli. Biraz önce ne demiştik, asıl ve gövde bilinmeden uzantılar ve dallar tek başlarına idrak edilemezler; edilseler bile bir anlam ifade etmezler. Söz konusu yargı, Yunus Emre şiiri için de geçerlidir. Örnek olarak Davûd Kayserî'nin *Şerh el-fusûs* ve Mehmed Fenârî'nin *Misbâh el-uns* gibi nazarî irfânın iki önemli eseri bilinmeden o dönemdeki şiir ne kadar anlaşılabilir ki? Unutmayalım ki, yorum, doğru anlamak için değil, yanlış anlamamak için verilen

bir uğraşıdır. Herkes doğru anlamaya çalışıyor; hâlbuki gayretimiz yanlış anlamamak için olmalı; bu daha mütevazı bir tavidir. Yine unutmayalım ki, bir şey hakkında yargı da bulunmak, o şeyin tasavvurunun uzantısıdır. Şey'in bir tasavvuruna sahip değil isek, üzerine bulunacağımız her yargı açığa düşecektir.

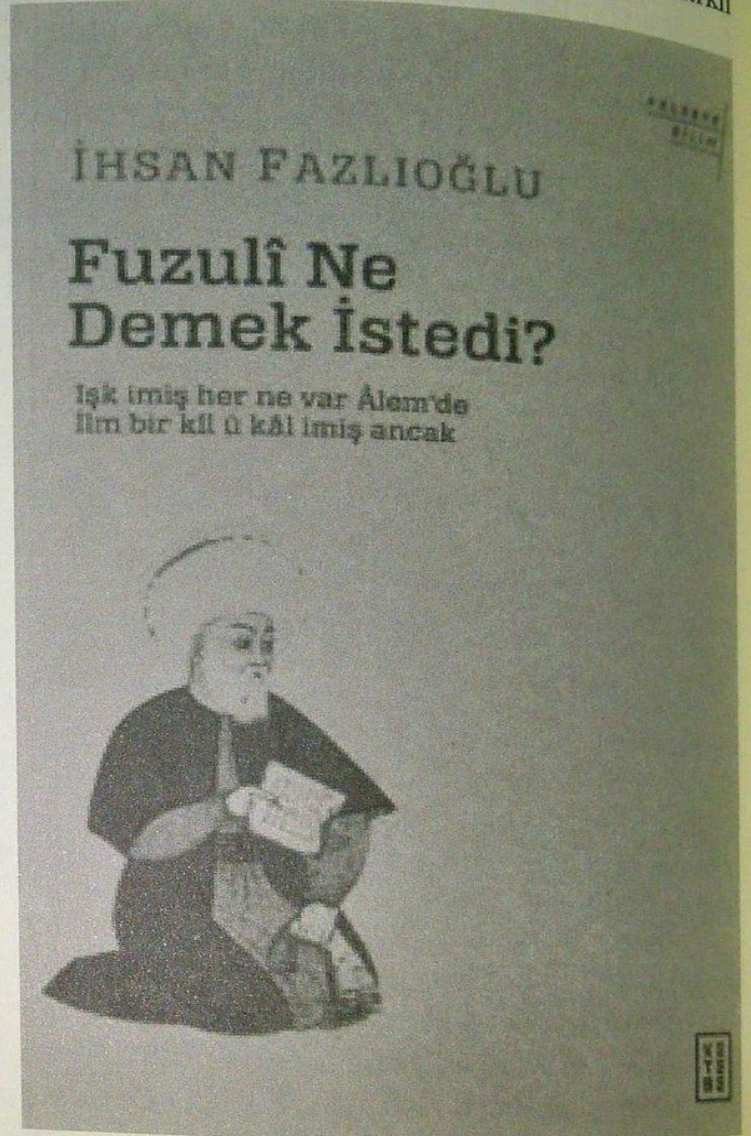
-Fuzûlî'nin "Işk imiş her ne var Âlemde / İlm bir kıl ü kâl imiş ancak" beytini yorumlayan bir kitabınız var. Kitabınızda kadim gelenegimizde edebiyat, felsefe, kelim ve tasavvufun yanı sıra pek çok ilmin iç içe girdiği bir dünyadan haber veriyorsunuz. Bugünün akademik ve entelektüel dünyasında böyle bir imkândan bahsedebilir miyiz?

-Evet! Kitabın adı *Fuzulî Ne Demek İstedi?* Ancak bu kitap bir düşünce tarihi okuması. Elbette bunun yanında bazı zımnî işaretler içeriyor. Sevindirici olan, kadim gelenegi okumak için bir **yöntem** kitabı olarak muamele görmesi. Açıkça söylemek gerekir ki, bu tür okumalar bu kitaptan önce de vardı, şimdi de var. Kitabın farkı bu işi oldukça dizgeli yapması ve temsil değeri yüksek bir örneği kendine konu alması ki, kitabın telif edilmesinin de nihaî amacı buydu. Bu amacın gerçekleştiğini görmek sevindirici. Dendiği üzere, bir medeniyete ait en küçük parçada o medeniyetin bütününe görmek mümkündür. Önemli olan, durulacak en uygun noktayı bulmak ve doğru nazar atfetmek; kısaca **nokta-i nazar**.

-Fuzûlî bir anlamda Yunus Emre'nin medeniyet hafızasının devamı sayılabilir. Yunus Emre'nin Türkçe'nin tefekkür ve tahayyül gramerinin oluşumundaki rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Fuzûlî üzerine yaptığımız çalışmanın devamı niteliğinde Yunus Emre üzerine de bir eser yazmayı düşünüyor musunuz?

-Yunus Emre kurucudur; kurucular sonrakilerle mukayeseyi kabul etmez. Yunus Emre, bizâtihi Türkçe'nin kendidir; Türkçe'nin pınarıdır. Hepimiz o pıardan içiyoruz. Kısaca

Yunus Emre **nokta**dır. O noktada durup hem önceye, mesela Hoca Ahmed Yesevî'ye, hem sonraya, Fuzûlî'ye, Şeyh Gâlib'e, hatta Âkif'e **na-zar** edebiliriz. Yunus Emre bir imkânı mümkün hâle getirmiştir; hem tefekkür hem de tahayyül cihetinden. Ancak tüm bunları anlayabilmek için Yunus Emre'nin **üzerine** değil, **hakkin-da** konuşmamız gerekiyor. Sadece **hakkin-**konuştuğumuzun **hakikatini** idrak edebiliriz. Evet! Benzer bir çalışmayı, ancak daha farklı

ve derin bir şekilde Yunus Emre'nin şiiri için de yapıyorum. Umuyorum ki, bu yıl içinde kisve-i taba bürünür.

-Bir yazınızda "anlamdaş olmak millet olmanın temelidir" diyorsunuz. Edebi eserlerin anlamdaş olmaya katkısı bağlamında neler söylemek isterseniz?

-Edebî eserler, tüm çeşitleriyle, bir milletin anlam-değer dünyasını hem bir kilim, bir kaviye gibi işler hem kültürün en kılcal damarlarına kadar kamusallaştırır. Çünkü s-öz, öz'ü aktarırlar; hem yatay hem de dikey. Ve sıkça dediğimiz üzere, "ancak **anı**ları olanlar, **anlar**lar." Bu nedenlerle yazılı edebiyat bir milletin hâfızası ise, sözlü edebiyat bu hâfızanın harekete geçmesidir. Nasıl ki, bir örümceğin ağı, bilincinin bir uzantısı ise, edebî eserler de bir milletin müşterek bilincinin bir ifadesi, bir uzantısıdır. Biz sadece maddî coğrafyada değil aynı zamanda manevî (anlam-değer) bir coğrafyada da soluklanıyoruz; bu manevî coğrafyanın örgüsünü büyük oranda edebî eserler temsil ederler.

-Bir mütefekkir nazarıyla Türkiye'deki edebî çalışmalar hakkında ne düşünüyorsunuz?

-Daha önce de dediğimiz gibi edebî çalışmaları yalıtılmış bir nesne olarak düşünemeyiz. Her şey bir ortalamadır. Mimarî, musikî, bilim, ahlâk, siyaset, vb. nasılsa edebî çalışmalar da öyledir. Nicelikçe biraz fazla biraz az olması niteliği değiştirmez. Şahsî kanaatim şudur ki, edebiyata nazarî olarak bakmayı da becermeliyiz. "Nazarî bakış" deyince şu üç şeyi birden kast ediyorum: 1. Küllî/tümel kâide/kural araştırması; 2. illet/neden soruşturması ve 3. Ele alınan olgu ve olayların kurucu/mukavvim unsurlarının tespiti. En nihayet kurucu unsurlar, nedensel ilişkilerle tümel kurallar içinde idrak edilirler ki, buna **aklî bakış** da denebilir.

-Çağdaş Türk nazarî dünyası edebiyattan, Türk edebiyat dünyası ise nazarî olandan yeteri kadar istifade edebiliyor mu?

-Güzel bir bağlantı oldu. Dediğim gibi "yeterli seviyede, oranda değil." Karşılıklı olarak elbette. Önemli düşünürlerimizden Ibn Kemal'e göre bir konuya hakkıyla vâkıf olmak için o konunun etrafından dolaşmak gerek. Bu şu demektir: Zanaatkâr bir tavırla, sadece konuya odaklanırsa, bir süre sonra bütün dikkatten kaçır; bu da anlama kısırlığına neden olur... Günümüze uyarlısak, genel anlamıyla bir kültüre ana hat-

larıyla aşına olmadan o kültürün herhangi bir parçasında dikkate değer bir ürün vermek zordur.

-Bir konferansınızın başlığı "Temeddün ile Tefessüh Sarmalında: Şehri Edeb ile Kurmak, Edebiyatla Yıkma". Sizin nazarımda edebiyat temeddün ve tefessüh arasında nerede konumlanıyor?

-İnsan Kâinât'ın bir uzantısı olması cihetinden **tekevvün** eder. Ancak tabiatın ötesine uzanarak **temeddün**ü gerçekleştirir; şehri kurar. Temeddün bir süre sonra refah, lüks, konfor vb. nedenlerle **tefessüh** eder. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Çünkü medeniyetler belirli bir ritim içinde uyuşurlar; uyurlar ve çürürler. Bu süreçte en çok suiistimal edilen sanatlar, edebî ürünler, özellikle bir medeniyetin zirve ifadesi olan şiir ve musikîdir. Kemâl göstergeleri, bu süreçte zevalin de habercileri hatta bizatihi aletleri hâline dönüşürler. Bir yol daha var şüphesiz ki, o da **'teelluh'** adını alır yani 'Tanrı'nın ahlakı ile ahlaklanmak'. İşte bu süreçte de yine edebiyat ve sanat merkezî bir rol oynar. Kısaca, edebiyat, temeddün ile tefessüh arasında değil, tefessüh ile teelluh arasında bir yerdedir. Çünkü edebiyat onu üretenlerin niyetleriyle, dolayısıyla maksatlarıyla hâllenir. Hâl iyiye ahvâl de iyi olur, kötüye kötü.

-Türkiye'de edebiyat temahı dergicilik hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda çabası olanlara neler tavsiye edersiniz?

-İnsanların eylemlerini amaçları örgütler ve bir istikamet sahibi kılar. Bu nedenle yapılan işe değil, o işin niçin yapıldığına dikkat kesilirim. İnsanlar niyetleri konusunda ihlaslı ise yapacakları iş en nihayetinde yolunu bulur. En kuşatıcı anlamda **ne-için** yaşadığımızla ilgili küllî bir tasavvur sahibi isek, **niçin** eylediğimiz ile ilgili de cüzî bir tasavvur elde edebiliriz. Çünkü insan, ister farkında olsun ister olmasın, öncelikle küllî anlamda yaşamını yönlendirecek nihaî bir ilkeye sahiptir. Yaşamı boyunca tüm yapıp ettiği tikel işleri, ancak bu nihaî ilkeye atıfla anlamlandırabilir. Neyi, niçin ve nasıl yaptığımızı bilmek, yaptığımız işi bizim için bir iş olmaktan çıkartır, bir yaşam tarzına dönüştürür. Gerisi kendiliğinden gelir...

fazlioglu.blogspot.com